

Zůstaňtež tudíž tajemstvím...

Známá i neznámá erotika (a skatologika)
v české literatuře 1809–2009

RADIM KOPÁČ, JOSEF SCHWARZ

Artes Liberales

Artes Liberales

Zůstaňtež tudíž tajemstvím...

Známa i neznáma erotika (a skatologika)
v české literatuře 1809–2009

RADIM KOPÁČ, JOSEF SCHWARZ

Artes Liberales

Publikace byla vydána s laskavou podporou Ministerstva kultury ČR jako dílčí výsledek projektu „Erotika v české literatuře, umění a kultuře“ řešeného v rámci Programu poskytování příspěvků na tvůrčí nebo studijní účely, sml. č. 3792/2008/OUK.

© Radim Kopáč, Josef Schwarz, 2010
Editions © Artes Liberales, 2010

ISBN 978-80-254-7209-5

Předmluva	7
I. Něco se stalo. Erotika v české literatuře 19. století	9
II. Jan Jeník z Bratřic. Proti masturbantům falešné kultury	23
III. Karel Hynek Mácha. Ignazovy hrátky s nohau	35
IV. Jaroslav Vrchlický. Dohady a domněnky nad hrstí textů národního básníka	47
V. Skrytě a důvěrně. Erotické soukromé tisky a cenzura (nejen) v letech 1918–38	61
VI. Až se mně srdce trhalo... Známá i méně známá literární erotika první republiky	77
VII. Jen slaboši a pidimužáci mají strach před veřejným dotekem s erotismem. Trojí odkaz Karla Jaroslava Obrátla	91
VIII. Pohlavní sklony v pořádku? Co erotického se psalo, když se nesmělo publikovat (v letech 1948–89)	105
IX. Úsměv, nebo hrůza? Česká literární erotika 1989–2009	121

Co chceš? Lásku!

Jiří Dynka: Líviový lenkový

Následující studie o devíti kapitolách má jediný cíl: zpochybnit představu, že česká literatura posledních dvou set let, ale zejména 19. století, byla a dodnes je pouze záležitostí kultivovaného ducha – že tělesné, notabene erotické nebo sexuální prvky v ní neexistují, anebo bídne přežívají kdesi na umělecko-estetické periferii, aniž by národnímu písemnictví přidávaly cokoli relevantního a konstruktivního.

Literární historie a kritika byla a dodnes je – až na několik málo čestných výjimek – v otázkách erotické literatury, nedejbože tzv. pornografie, úzkostlivá a předpojatá: sotvakterý akademický pracovník nebo vysokoškolský učitel je ochoten veřejně připustit, že Boženě Němcové uvízly ve folklorních sběrech písně, v nichž je skloňována „*kučeravá pička*“, že K. H. Mácha si vedl šifrovaný deník, v němž registroval kdy a v jaké poloze „*pical*“ svoji Lori a kolikrát mu to „*vyslo*“, že Jaroslav Vrchlický je s největší pravděpodobností autorem sestiny opěvující „*kundu*“. Že erotické motivy samozřejmě prorůstají jistou fází literárního vývoje Egona Bondyho, Františka Halase, Jiřího Koláře, Jany Krejcarové, Vítězslava Nezvala, Jindřicha Štyrského a plejády dalších osobností moderní české literatury. Že ještě ve „svobodném“ dvacetiletí 1989–2009 se najdou samozvaní cenzoři,

kteří ochotně kastrují sebrané či vybrané spisy Zbyňka Havlíčka, zmíněného Koláře nebo Voskovce a Wericha s poukazem na obscenitu nebo okrajovost některých jejich textů či básnických cyklů. Že teprve s odstupem mnoha desetiletí vychází najevo, jak klíčovou roli sehrál v první třetině 19. století osvícený a osvícenskou filozofií vedený sběratel Jan Jeník z Bratřic – a sto let po něm podobně výjimečný génius Karla Jaroslava Obrátla.

Následující studie, kterou z jedné strany kótuje rok, v němž Jeník z Bratřic zahájil práci na první verzi svých Pamětihoden (jejichž součástí je také soubor lidových písní na eroticko-skatologickou notu), a z druhé živá přítomnost (která je schopna se v literárním, potažmo kulturním rámci srovnat zdánlivě se vším, erotické či pornografické výboje nevyjímaje), má jediný cíl: rehabilitovat přirozenou alianci ducha s tělem v české literatuře od národního obrození po současnost. Poukázat na škodlivost vytěšňování a potřebu sublimace. Na základní předpoklad svobodné lidské existence a tvorby, kterým je právo přetavit jakkoli nepohodlnou myšlenku ve slovo.

R. K., J. S.

I. Něco se stalo

Erotika v české literatuře 19. století

V novodobých dějinách české literatury, potažmo dějinách umění a kultury, tedy od počátků národního obrození po současnost, prošlo vnímání lidské sexuality překotným vývojem. Bez ohledu na dobové, tedy společensko-kulturně podmíněné operování s pojmy jako erotika, pornografie, milostnost, galantnost apod. je můžeme rozdělit zhruba do tří fází, během nichž lze sledovat postupné „národní dospívání“, pohyb společnosti a její kultury od infantililty přes pubertu ke zralosti. Synekdochou tohoto zrání nám budiž instituce cenzury – a její odbourávání: zprvu ve vztahu autora k sobě (19. století), poté ve vztahu společnosti k autorovi (20. a 30. léta 20. století) a nakonec ve vztahu společnosti k sobě samé (závěr 60. let 20. století a dvacetiletí 1989–2009).

V první fázi, tj. po celé 19. století, včetně jeho závěrečných symbolistně-dekadentních výbojů, které formovaly českou literaturu před první světovou válkou, byly tělesné touhy, tedy pohlavní pud a z něj vyvěrající lidské myšlenky a aktivity, pronásledovány, popírány a zamlčovány – vytěšňovány do symbolického národního podvědomí. Vladimír Macura ve sborníku *Sex a tabu v české kultuře 19. století* (1999; ed. V. Petrbock) v této souvislosti píše o „*zvláštní významnosti ,mlčení‘, které téma*

sexuality [v 19. století] *obklopuje*“ a dodává: „*I ty nejstřídmější náznaky milostného kontaktu, které dnes působí neobyčejně cudně, dříve urážely (nebo vzrušovaly) svou pornografičností.*“¹ Ta závorka, resp. možnost, která je v ní uzavřená, se pro vztah čtenáře/diváka k erotice (anebo pornografii) jeví jako klíčová: pakliže se jedinec, potažmo národ není schopen srovnat s tím, co jej vzrušuje, tedy s vlastním tělem a jeho sexualitou, přijmout pohlavní pud jako fyziognomickou funkci, která má stejné postavení a stejnou důležitost jako pudová potřeba bezpečí, spánku nebo potravy, následuje obranná reakce – vytěsnění. Macurovými slovy „*hysterizace tělesnosti*“, „*hysterizace překročené společenské normy v oblasti sexuální morálky*“.²

V české literatuře (umění a kultuře) celého 19. století bylo tělo přísně oddělované od ducha, a to jak v „národně konstituujících“ žánrech poezie, prózy a dramatu, tak v textech privátní, ba nejintimnější povahy, tj. v deníkových zápisech a v korespondenci („*Ve věcech erotiky bývala milostná korespondence obecně dosti cudná*“ – V. Macura³). Takové zamlčování těla a halasná proklamacie ducha souvisely jednak s dominantním náboženským systémem té doby, s vlivným křesťanstvím, v jehož pojetí je žena, resp. její tělo a jeho touhy, nástrojem zla, tedy ďábla, s nímž není radno se paktovat – jednak s autorskou představou o nutnosti věrné služby ideálu národního obrození, které bylo formulováno (zejména J. Dobrovským, J. Jungmannem a A. J. Puchmajerem) jako obrození v první řadě duchovní: jako obrození národa skrze řeč, skrze ušlechtilý, „vysoký“ jazyk, s nímž se pojí pouze neméně ušlechtilá a „vysoká“ témata. „*Literatura se v 19. století jednoznačně vyhybala zobrazení pohlavního aktu,*“ píše Macura, „*a již pouhé méně konvencionalizované náznaky toho, že se, něco stalo, byly obecně vnímány jako neetická porušení literární, ale i širěji – společenské normy.*“⁴

Svědčí o tom třeba „*výbor z milostných próz české klasické literatury*“, který vyšel pod titulem *Erotomanie* (2004; ed. neuveden). „*Českou klasickou literaturou*“ je míněna romantická, postromantická a realistická literární produkce 19. století, již zastupují

K. H. Mácha, B. Němcová, J. K. Tyl, J. Neruda, K. Klostermann a J. Arbes. Pojem „*milostná próza*“ pak naplňují prozaické texty, které tematizují ryze romantickou podobu lásky, tedy takovou lásku, již demonstruje Máchova titulní drobná práce *Marinka* (1833) a opisuje jedna z jejích úvodních vět: „*Však běda, že žádný cit tak čistý není, aby nebyl smíšený s citem sobě odporným!*“⁵ Jde sice o lásku, která je totální a z níž není úniku, neboť cit, který propuká náhle a rozvíjí se dramaticky a s ničivou intenzitou, je záhy přerván šílenstvím nebo smrtí jednoho z aktérů – ale jde o lásku, která ani náznakem nekoresponduje s titulem souboru, tedy s „erotomanií“, která u těch, kdo jí propadnou, předpokládá nadměrné, ba chorobně vystupňované sexuální puzení, čili otevřené přitakání tělu a jeho chtíči.

Je příznačné, že ti autoři, kteří se, ať celkem nebo částí svého díla, této dominantní národněobrozenecké ideologii vzepřeli a tematizovali přirozené spojení „nizkého“ s „vysokým“, byli ve své době ostře kritizováni, marginalizováni, ba zatracováni a jejich tvůrčí génius se dočkal plného docenění teprve s odstupem několika desetiletí, ba více než století. Máme na mysli zejména osvícensky motivované sběratelské aktivity Jana Jeníka z Bratřic (1756–1845), jehož soubory „*písni krátkých*“ nepodléhaly ani tematické selekci, ani estetickým úpravám; dále syrové deníkové zápisy Karla Hynka Máchy (1810–36) z podzimu 1835, v nichž tento individualistický romantik mj. precizně eviduje své sexuální aktivity s Lori Šomkovou; a konečně „pornografické“ básně a básnické skladby, jako Rytíř Smil, Svatební košile nebo Chanson sans honneur, připisované Jaroslavu Vrchlickému (1853–1912). Je paradoxní i příznačné, že sborník *Sex a tabu* v české kultuře 19. století, v němž se sešly na tři desítky příspěvků z per renomovaných tu- i cizozemských literárních historiků a vědců, ale také historiků umění, fotografie apod., o zmíněné fazetě Vrchlického tvorby mlčí a Máchovy deníkové zápisy plus soubory Jeníka z Bratřic odbývá v několika řádcích (konkrétně v rámci studií citovaného V. Macury a dále B. Hemelíkové a J. Fialy).

A neodbývá a nezamlčuje jenom je. Obecně se zdá, že sborník utvrzuje akademický obraz 19. století jako století, kdy se na českém umělecko-kulturním poli na téma sexuality zarytě mlčelo – a výjimkám z pravidla, jimž především se hodláme v této studii nadále věnovat (protože právě výjimky zakládají dějinný pohyb), přisuzuje podružný význam, pakliže je nepovažuje přímo za bezvýznamné. Toto regresivní, konvenčně banalizující pojetí odmítl už v roce 1928 Zdeněk Nožička, který v doslovu k bibliofilskému tisku *Erotika českého obrození 1780–1850* (1928; ed. M. Novotný) napsal: „*Tato erotická anthologie, jež by se jistě zdála nemožnou každému, kdo by jen zběžně pohlédl na českou literaturu obrozenskou, nechce býti jenom souborem kuriosním. Jde jí také ještě o [...] věci jiné. Především to má býti jakási kapitola z ethiky sběratelské, jakási obhájba sběratele erotické literatury a erotických dokumentů, stejně důležitých pro historii vzdělanosti a mravů jako dokument t. zv. nezávadný. Bylo-li tu lze mezi folkloristy, kteří se nevyhýbali ani lidovým skladbám básnickým, nesmírně odvážným, uvést jména tak významná jako Josef Dobrovský a Božena Němcová, snadno je jimi zaštitěn i každý dnešní badatel, jenž se snaží pohlížet i na tyto věci vážně.*“⁶

Nožičkův tisk – vydaný rok před tím, než na veřejnost, opět zásluhou osvětleného editora Miloslava Novotného, pronikly v první relevantní edici „*písně krátké*“ Jana Jeníka z Bratřic, zahrnující četné texty erotické a skatologické ražby – polemizuje s představou národního obrození jako desexualizované nebo deerotizované etapy v dějinách české literatury. V Nožičkově publikaci jsou zahrnuty jak ukázky z Jeníkových souborů a texty ze sbírek J. Rittera z Rittersberku a F. L. Čelakovského (s nimiž byl Jeník z Bratřic v kontaktu a jimž některé písně ze svého souboru poskytl), tak ukázky ze sběrů J. Dobrovského nebo J. Kollára – a především Boženy Němcové, která bývá spolu s K. J. Erbenem nejčastěji jmenována jako vrcholný zjev českého obrozeneckého písemnictví 19. století. V Nožičkově edici obohacují slovník Němcové nečekané výrazy jako „*pička*“, „*kokot*“ nebo „*jebat*“, potažmo odvážná lidová vyznání typu „*Pod borovičkův česala pičku, / Plakala, fikala, že má maličkú. / Prosila od*

*boba rosy, / Aby ju narostly fusy“; „Žalo děuče, žalo réž a trhalo vičku,
/ Mělo bělé kolená, kučeravú pičku“; „Dana som mu, dana, na miso-
čku múky, / Aby mi nekládou na mú pičku ruky“.⁷ Zatímco u Něm-
cové jsou expresivní pasáže z konspiračně-cenzurních důvodů
vysázené azbukou (což přejímá i Nožička), Erbenovu „erotiku“
halí tamtéž průhledná metafora: „Já mám holubičku, / Můj zlatej
Jeníčku! / Já mám holubičku, mám; / Přejď ke mně, můj milý, / Až
den se nachýlí, / Já ti holubičku, / Můj zlatej Jeníčku! / Já ti holubičku
dám“ (Holubička).⁸*

Ale dodejme: ani Jeníkovy, ani Němcové soubory nebyly
v 19. století, natož za života obou sběratelů vydány; podobně
jako nebyla tiskem publikována lechtivá báseň Joklův Čardáš,
v níž „v háječku Aničku / na vršíčku při měsíčku / položil Jeníček na
travičku“ a kterou „napsal 55 letý J. V. Frič roku 1876, když dlel v po-
litickém vyhnanství a poslal ji ze Zábřehu svému příteli Dr. F. Slámovi
do Čech jako žertovnou přílohu k svému dopisu“, jak čteme v prvním
svazku Erotické revue (Torst, 2001).⁹ Onu výše zmíněnou „po-
lemiku“ tak můžeme konstruovat teprve z dnešního pohledu.

Zřejmě z dílny Svatopluka Čecha (1846–1908) nebo Jana
Nerudy (1834–91), jak naznačuje Velká kniha o prdu (2009),
pochází kratochvilná Balada o prdu,¹⁰ text nevysoké výrazové
kultury, možná původně umělý, ale rozhodně dále obráběný,
variovaný a rozšiřovaný lidovou tvořivostí. Po vstupní erbenov-
ské ozvěně („Již jedenáctá odbila / a společnost ještě seděla / u piva
v družném hovoru / v hospůdce nemalém prostoru“) následuje pro-
slov jakéhosi „pana Netrdy“, jenž „směle všechněm ve tvář tvrdí, /
že prý každý člověk prdí“. Tím je zahájen obsáhlý výčet těch, kdo
se oddávají slastem flatulence; v proudu povolání a řemesel je
akcentováno využití řitě jako hudebního nástroje („Každý mu
to potvrdí, / že písničku vyprdí“), padne aforistická zmínka o pro-
spěšnosti bzdění („Vždyť i lékař o tom praví: / ten kdo prdí, ten
je zdravý“) apod. Baladu uzavírá konstatování, jehož absurdní
vyznění („Prdem člověk nikdy nezbrd, / i když prd je vlastně na prd“)
posouvá dobu vzniku textu blíž k současnosti, tj. do prvních
dekád 20. století.

V ur-verzi připomenuté Velké knihy o prdu dále čtete: „Za zmínku stojí ještě jiné lechtivé básně a prózy, které mají co do činění s klasiky národní literatury, třeba *Babička vulgaris* (parodicko-blasfemický text, který na hlavní postavy z prózy B. N. navěšuje vulgární řeči a obscenní chování) nebo kritická reakce na Nezvalovy poválečné sbírky *Veliký orloj* a *Zpěv míru*. V těchto případech není třeba pátrat po autorovi (Nezval a Němcová s jistotou nikdy nic takového nenapsali), ale sledovat funkci textu – a ta je zřejmá: parodie, karikatura, výsměch. Literární věda se však až na výjimky (např. J. Janáčková a *Babička vulgaris*) těmto textům pohříchu nevěnuje.“¹¹ Zmiňované výsměšné variaci na Němcové klasickou prózu (prvně vydanou 1855) je třeba věnovat pozornost, přestože s největší pravděpodobností vznikla ve 20., nikoli 19. století – podobně jako nově „nalezené“ části Máchova intimního deníku nebo některé další texty připisované J. Vrchlickému. Ve všech případech jde totiž o svérázný způsob aktualizace výchozí látky: jejím cílem není pouze „parodie, karikatura, výsměch“, tedy obrazoborectví vyprovokované častokrát nemístným čítankovým i akademickým zklasičením a kanonizováním zmíněných spisovatelských veličin a jejich děl, ale v první řadě revolta proti jejich desexualizované, znelidštěné podobě. Právě texty typu *Babička vulgaris* nebo *Hynkova Babička* po pitvě (1946) znamenají vpravdě obrozenecný čin: navracejí – jakkoli pro někoho rouhavě a neuctivě – dílo z výšin ducha k přirozenosti těla, z roviny ideálu je snášejí do roviny života.

Babička vulgaris (publikovaná též pod názvem *Senecta vulgaris* aneb *Sprostá Babička* a napsaná neznámým autorem zřejmě kolem poloviny minulého století) výrazně redukuje původní text: příběh se odehrává na ploše dvou stránek a jednoho „nedělního odpoledne“, přičemž typizované chování a řeči všech klíčových aktérů (babičky, Barunky, Viktorky, pana Proška, kněžny Hortensie ad.) jsou převedeny do čistě sexuálních souřadnic; člověk i příroda jsou tu předvedeni jako beznadějní zajatci pudovosti, která je demonstrována v rychlém sledu krátkých scén vulgárního, eroticko-skatologického rázu.

S ohledem na nevelký rozsah citujeme tento „kacířský dialog“ (Jaroslava Janáčková)¹² celý:

„Bylo – nebylo, dávno tomu!

Jednoho krásného nedělního odpoledne bylo na Starém Bělidle, jako obvykle v tuto dobu, lautr hovno co dělat.

Oba psi, Sultán a Tyrl, leželi líně na zápraží, olizující si přitom vzájemně kulky. Kohout jen tak mimochodem oprcal jednu další slepici, chuděra, jen z ní peří lítalo... Babička si honila píču v předsíni, zatímco Barunka vzdychala za stodolou. Ledva byla hotova, vyšla babička na zápraží a promnula si oči, které už toho tolik viděly. Přitom uprdla, až v plotě praskla dvě prkénka. I zablédla pak cosi bílého za plotem.

„Barunko!“ zavolala na vnučku, „zvedni to pírko! Jistě pamatuješ, jak jsem ti říkala, že dobrá hospodyňka pro pírko i přes plot skočí...“

„Seru vám na to, babi,“ odsekla přisedší Barunka, „ještě bych si kvůli nějakému brku mohla natrhnout píču – a kdo si mě pak vezme, ha?“

Vzápětí ji babička koplá uší silou do prdele, řka: „Však já tě už naučím úctě ke stáří!“ Chudince Barunce vyletěl sopel velký jak námořnická kšanda a dala se do usedavého pláče.

Kde se vzal, tu se vzal, na dvoře stojí pan Prošek. Leže až dosud na dubové lavici, vzbudila ho vosa tím, jak jej bodla do bezvládně ležícího ocasu. Ten pak rychle zduřel a převelice na velikosti, taktéž na tvrdosti nabyt; toť právě však pan otec potřeboval! Vyšel tedy ihned na dvůr také. Nedbaje, že by mohl kazit mladou, jde ke staré a žebroní: „Tak co, půjdem na to?“

„Dnes ne, můj milý. Už jsem si udělala dobře sama!“

„Když ale mně dnes tak pěkně stojí... Už dva týdny neměl nijaké roboty.“

Marné však byly tyto jeho nářky.

Tu přijíždí od lesa na zpěněném koni sama paní kněžna Hortensie.

„Směl bych její urozenosti políbit ruku?“ táže se pan otec. I dostalo se mu odpovědi:

„Polibte mi třebas prdel.“ Kněžna ladně seskočila z koně.

„Směla bych vám medu podati?“ ukázala stará na široký hrnec, přetékající v tom parnu bzučícími vosami.

„Na med ti seru, ale chcala bych jak koroptev,“ vece urozená paní.

,Na obloze stojí mraky, já bych chtěla taky,‘ pípne Barunka a nijak neleníc, přičapne si rovnou k zemi. Komtesa, vraceje se z kadibudky, praví: ‚Vlastně jsem tebe a děti přijela na svůj zámek pozvati.‘

,Babičko, babičko! Půjdeme na zámek, vid!‘

,Do prdele půjdete, parchanti jedni! To abyste se tam zas přežraly a potom všechno posraly... No jako posledně!‘

Ale když Vítek jinak nedal a i Barunka pořád prosila, nakonec tedy šli. Ale co krok – to prd.

,Zatracený kyselo,‘ vzdychne babička, ‚bodejť bych se ještě na tom zámku sama posrala.‘ A Vítek si skutečně přál, aby se tak stalo, a těšil se, jak si do toho paní kněžna stoupne atlasovým střevíčkem.

Na louce vonělo mezi mateřídouškami též tulákovo hovno. Od splavu zazníval zoufalý nářek Viktorčin.

,Babi, proč ta kurva vždycky tak brozně řve...?‘

,Járku, děti, až vyrostete, poznáte sami, že když ženskou svrbí kunda, je to horší nežli podebraná pata.‘

Jen přišli na zámek, začal si Vilímek hrát s jednou drabou soškou.

,Nech ji ležet,‘ napomíná jej babička, ‚máš ruce volšový a rozbiješ to!‘

,Ale hovno,‘ praví hošík, a v tu ránu mu soška vypadne a je napadrt‘.

,Vidíš, já ti říkala. Staří lidé mají zkušenosti.‘ Babička mu uštědřila řádný záblavec, že hned na místě škytnul a zároveň vysral hovno velké jak námořnický uzél. Nelenil však a kopnul je pod knížecí postel s nebesy.

,Tak, správně. Pořádek musí být,‘ na to babička a šla zavolat paní kněžnu.

Obě daly pracně kousky sošky andílka k sobě a zbyl jim už jen ten malý kousek dole.

,Toto bývá vždy jen nahoru,‘ vece stará.

,Ale kdež, to přece visí pořád jen dolů,‘ odporovala jí urozená. To však babičku nasralo.

,Kurva fix, však jsem jich už něco viděla, celé tucty, a všichni, všichni stáli takhle nahoru a byli přítom tvrdí!‘

Paní kněžna poodstoupila k oknu, zamžčeným zrakem hledíc do dáli. Setrvala zde dlouho, provádějíc tak odcházející děti s babičkou zrakem, a nakonec si povzddechla, trochu závistivě, ono: ‚Šťastná to žena!‘

Přišli domů a babička se hrne rovnou do stodoly. V té tmě tam naražila na voj a táže se nedočkavě: „To jste vy, Franc?“

Poslepu obmatala celý voj svou vrásčitou dlaní, načech se rozvalila dychtivě do sena.

*A takto skončilo nedělní odpoledne na Starém Bělidle.*¹³

Rovněž Babička po pitvě Karla Hynka (1925–53) míří – slovy Vratislava Effenbergera, pořadatele jeho předčasně uzavřeného díla – „*proti mytologizaci těch literárních a básnických zjevů, které se staly svatými*“.¹⁴ Hynkova básnická próza o osmnácti kapitolách je konstruována jako asociativně rozvíjená řada lyrických obrazů surreálně-dekadentní povahy, s blasfemickým, sadomasochistickým podtextem, z něž vyhání své šlahouny absurdní, černý humor („*Šťastná to jablka!*“, „*Barunka vsunuje své sentimentální brdlo do smyčky z babího léta. Na její vyplazený jazyk padá pomalu listí*“).¹⁵ „*Hynek Babičku aktualizoval pro citové klima své doby,*“ napsal Effenberger, „*deformoval ji právě v těch místech, z nichž nejsilněji kořistily kompenzace komplexu národní inferiority, avšak tento útok byl namířen především proti obludné modle, kterou z tohoto nevinného díla vytvořily podezřelé ruce.*“¹⁶

A existují i jiné, nevinnější aktualizace klasického materiálu: Babičky (1998) Petra Šabacha (nar. 1951), Ztracené děti (1997) Daniely Hodrové (1946) nebo Píseň o Viktorce (1950) Jaroslava Seiferta (1901–86).

Než předáme slovo trojici klíčových postav českého literárního erotismu 19. století, tj. výše jmenovaným J. Jeníkovi z Bratřic, K. H. Máchovi a J. Vrchlickému, zastavme se ještě krátce u literárních výbojů přelomu 19. a 20. století, tedy u proudů dekadence a symbolismu, potažmo secese. Neboť v těchto estetických souvislostech byla sexualita častokrát skloňována, a to hned v názvech stěžejních autorských prací: Karáskových čísel Sodoma (1895) a Sexus necans (1897), Procházkova Prostibola duše (1895) aj. Jenže svět dekadentně-symbolistní poezie je světem trpným, světem erotické přesycenosti, perverzí a sebelásky – světem, který staví výsostné umění, skvělý ideál, do ostrého protikladu s banalitou životní skutečnosti, s marností

hmotné reality. Tělo (ať ženské či mužské) a jeho erotické toužení nemají v dílech autorů Moderní revue místo; vzývány jsou desexualizované preludy a vysněné chiméry, veškeré milostné koketérie se odehrávají v rovině symbolů, šifer, náznaků a aluzí. Úvodem Sodomy Jiří Karásek ze Lvovic (1871–1951) říká: „*Tato kniha nemá nic společného s běžnou erotickou lyrikou, jež opěvuje požitek. Vyjadřuje smutek pohlaví, jeho marnost a tragiku. [...] A proto jedině fikce, již jsem vložil do této knihy, jest mi pravdou, jako jest mi lži a nepřirozeností vše, co mne skutečnost donucuje, bych žil.*“¹⁷

Dokladem výše řečeného budiž následující ukázka, Karáskova báseň Hymna Priapovi:

*„V života parnech, v požárech slunce,
Uprostřed léta, všechno kdy vadne,
Bez stezek v dálku pusté kdy pláně
Táhnou se bez cíle, vyprahlé vedrem,
Zatím co v hlavu šílenství bije,
Obyčdný kondor v mrtvolu mozku,
Poslední hymnus tobě chci zpívat:
Priape, evoe! Evoe, Velký!*

*Zpívat chci tobě uprostřed města,
Uprostřed banální Capue, hymnus,
K modlitbě zdvihnout chci nervosní ruce,
Dychtivě dlaně, toužebné paže,
Nad hřmotem ulic chci vzývati tebe!
Nad blukem pasáží, mostův a nábřeží,
Průchodů, kaváren, brlohů, krčem,
Nad směsi bzučivou vozův a lidí,
Nad jejich neřestmi, hněvem a záštím,
Nad jejich nemoci, nudou a bídou,
Priape, evoe! Evoe, Velký!*

*Evoe, Velký! Života dárce!
Všechno je zemdlené, všechno je hnusné.
Kde tvůj je příchod? Zestárlý Bakchus*

Nad absint skloněn, v posledním doušku
Minulých neřestí krásu teď stápi.
Hubená Venuše, migrénou zmdlená,
V komnatách dusných horkými pižmy,
V zvaleném loži marně chce hovět
Milence vášni, v posled jenž vzplanul.
Evoe, Velký! Života dárce!
Pyšný a Silný, s důvěrou hledím
Do tvých prudkých a vítězných očí.
Evoe, Velký! bouřlivá nadra
Vztyč zase k slunci, nabé své tělo
Vykoupej v žárech, v básníků mozcích
Zažehni plamen konfusní vášně,
Osvěž a oživ probnilé štávy
V údech mdlých mužův, uvadlých žen,
V žíly jim nalej bouřlivé krve,
Na nadra nabá nabázej růží,
Do klínů prázdných nasypej plodů,
Priape, evoe! Evoe, Velký!

Vyděděn tebou, přece tě vzývám!
Zpívám tvou sílu, pasivní básník,
Zpívám tvou mužnost, subtilní, křehký,
Zpívám var krve, zpívám žeb vášni,
Uprostřed lhostejných přátel, žen nudných,
Priape, evoe! Evoe, Velký!

Vyděděn tebou, hymnus ti zpívám!
Zpívám tvé tváře sežehlé, hnědé,
Zpívám tvá vysmablá plece a stehna,
Zpívám tvé smyslné, široké rty,
Zpívám tvé svalnaté, barbarské maso,
Zpívám tvou surovou, pohanskou krásu,
Zpívám tvou chlipnost, zpívám tvůj požár,
Priape, evoe! Evoe, Velký!

*Uprostřed mdloby, kterou vše vadne,
Života dárce, tebe teď vzývám:
Priape, evoe! Evoe, Velký!
Nad hřmotem pasáží banální Capue,
Nad hlukem chodníků, nad žvástem snobů,
Nad smíchem nevěstek, nad nudou dandyů,
Nad verši básníků, ztupělých spleenem,
Nad všemi neřestmi perversních doupat,
Priape, evoe! Evoe, Velký!*¹⁸

Poznámky

- 1) Macura, Vladimír: Sex a tabu. In Petrbock, Václav (ed.): Sex a tabu v české kultuře 19. století. Praha: Academia, 1999, s. 8, 9.
- 2) Tamtéž, s. 11.
- 3) Tamtéž, s. 16.
- 4) Tamtéž, s. 10.
- 5) Mácha, Karel Hynek: Marinka. In Erotomanie [editor neuveden]. Praha: Plot, 2004, s. 6.
- 6) Novotný, Miloslav (ed): Erotika českého obrození 1780–1850. Praha: Zdeněk Nožička, 1928, s. 109.
- 7) Tamtéž, s. 32–34.
- 8) Tamtéž, s. 40.
- 9) Štyrský, Jindřich (ed.): Erotická revue I. Praha: Torst, 2001, s. 19.
- 10) P. R. D.: Velká kniha o prdu. Praha: Paseka, 2009, s. 272–274.
- 11) Citováno podle soukromého archivu autorů.
- 12) Janáčková, Jaroslava: Babička a české dějiny. Mladá fronta Dnes, příloha Kavárna, 11. 6. 2005, s. E I.
- 13) Viz <http://www.jaromir-humus.borec.cz/senecta.pdf>.
- 14) Effenberger, Vratislav: S vyloučením veřejnosti. Život a dílo Karla Hynka. Předmluva in Hynek, Karel: S vyloučením veřejnosti. Praha: Torst, 1997, s. 44.
- 15) Hynek (pozn. 14), s. 211–229.
- 16) Effenberger (pozn. 14), s. 16.
- 17) Karásek ze Lvovic, Jiří: Hymna Priapovi. In týž: Sodoma. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 7.
- 18) Tamtéž, s. 45.

Literatura

- Hynek, Karel: Babička po pitvě. In týž: S vyloučením veřejnosti. Praha: Torst, 1997, s. 211–229.
- Novotný, Miloslav (ed): Erotika českého obrození 1780–1850. Praha: Zdeněk Nožička, 1928.
- Petrbok, Václav (ed.): Sex a tabu v české kultuře 19. století. Praha: Academia, 1999.
- P. R. D.: Velká kniha o prdu. Praha: Paseka 2009.
- Různí autoři: Erotomanie. Praha: Plot, 2004.
- Štyrský, Jindřich (ed.): Erotická revue I–III. Praha: Torst, 2001.

II. Jan Jeník z Bratřic

Proti masturbantům falešné kultury

„Naše česká literatura pučí a kvete, jenže mnozí bobužel mnohý její květ často nobama šlapou – totiž cenzoři,“ napsal Jan Jeník rytíř z Bratřic v dopise z 2. listopadu 1832. O sedm let později, 3. října 1839, připojil: *„...já zůstal samojediný na tom božím světě. [...] stojím tu sám jako opuštěný sirotek, k němuž ta nynější generace se více nehodí.“*⁴¹ Vzácná autorská schopnost reflexe i sebereflexe ozřejmuje, proč dnešní literární historie odpovídá na otázku tzv. národního obrození jmény J. A. Puchmajera, F. L. Čelakovského, J. Jungmanna, J. V. Kamarýta anebo J. Kollára – a nikoli v prvé řadě jménem Jeníka z Bratřic (6. ledna 1756, Radvanov – 26. srpna 1845, Praha).

Svědčila by pro to i prostá chronologie: Jeník byl u nás první, kdo projevil soustavný zájem o českou lidovou píseň. Úvodní z řady jeho bohemikálních souborů začal vznikat už v roce 1809 – tedy právě před dvěma sty lety, pouhý rok po edici iniciační práce „jenského“ romantismu, Arnimova a Brentanova Chlapcova kouzelného rohu, a šestnáct let před vydáním Slovanských národních písní F. L. Čelakovského a Českých národních písní Jana Rittera z Rittersberku. Jenže Jeník nezamýšlel své soubory publikovat; a dobový kulturně-společenský kontext by mu to ani nedovolil. Jeho přístup k památkám národního

písemnictví – a nejen k soudobému folklornímu materiálu, protože Jeníkův zájem mířil též do minulosti, zejména k intelektuálním dominantám konce středověku a k osobnostem doby před- i pobělohorské – byl výjimečný. Jeník z Bratřic jednak nesledoval úzkoprsý, ba kastrující národněobrozenecký ideál, tedy představu jakési domnělé „duše národa“, již tvůrci sentimentálního romantismu Puchmajerova nebo Čelakovského typu snášeli na oltář pouze pečlivě vybíranou obětinu, jednak odmítal estetizující autocenzuru, tj. neměl potřebu své soubory lidových písní (o nichž především bude dále řeč) upravovat po stránce stylu či jazyka. Ve svém úsilí byl ojedinělým, a proto nežádoucím a marginalizovaným zjevem. Když v pětačtyřicátém roce, nedlouho před svou devadesátkou, zemřel, neobjevil se v českém tisku jediný nekrolog; s výjimkou anonymního povzdechu kteréhosi z jeho sympatizantů:

„[...]

*Ctihodní přátelé, kteří památku jeho ctí,
spisy jeho, časem zaprášené, zase očistí.*

[...]“²

Nestalo se tak hned: Jeník z Bratřic musel na své „očistění“ čekat daleko déle než jiné, v jeho době s podobným despektem přijímané a z národní literatury vytěšňované osobnosti (třeba K. H. Mácha); vlastně na ně čeká dodnes. Z jeho mohutné pozůstalosti byly publikovány pouhé výbory (zejména z vojenských deníkových zápisů, pořizovaných v letech 1778–99); první jeho monografie, sepsaná Josefem Polišenským a Ellou Illingovou, se objevila teprve v roce 1989. Co dnes bývá s Jeníkem z Bratřic spojováno nejčastěji a na co bývá jeho široký (a nejen sběratelský) záběr nejvíce redukován, je zmíněný soubor chytlavých, necudných, ba obscénních „*písní krátkých*“. Jenže i ten se „*prvního úplného a necenzurovaného vydání*“ (s názvem Když jsem šel okolo vrat...) dočkal teprve v roce 2009, čili dvě stě let poté, co začala vznikat první z verzí tohoto souboru.³

Než se k těmto „*písním krátkým*“ (a k jejich sběrateli) obrátíme podrobněji, uveďme jednu z nich, abychom výše naznačené

Toto je pouze náhled elektronické knihy.
Zakoupení její plné verze je možné v
elektronickém obchodě společnosti eReading.